
ІНВЕСТИЦІЇ

УДК 330.322.012

С. О. Полковниченко, к.е.н., доцент,
Н. В. Аркадьєва, студентка**ВПЛИВ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ
НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

У статті досліджується динаміка залучення та використання прямих іноземних інвестицій в економіку України. Визначено основні позитивні і негативні наслідки прямих іноземних інвестицій для економіки України. Запропоновано заходи щодо поліпшення структури іноземного інвестування.

В статье исследуется динамика привлечения и использования прямых иностранных инвестиций в экономику Украины. Определены основные положительные и отрицательные последствия прямых иностранных инвестиций для экономики Украины. Предложены меры по улучшению структуры иностранного инвестирования.

This article gives a survey of the dynamics of the attraction and using of the foreign direct investments in the economy of Ukraine. The main positive and negative results of the foreign direct investments for the economy of Ukraine are determined. The measures concerning the improvement of the structure of foreign investments are offered.

Ключові слова: *прямі іноземні інвестиції, галузева структура прямих іноземних інвестицій, регіональна структура прямих іноземних інвестицій, інвестиційна привабливість, залучення інвестицій.*

Актуальність теми дослідження. В умовах дефіциту внутрішніх джерел фінансування іноземні інвестиції є тим ресурсом, який може найвагомніше сприяти технологічному переоснащенню виробництва, досягненню стабільного економічного зростання, розвитку експортних і імпортозаміщуючих галузей, підвищенню ефективності функціонування підприємств, а відтак, і розвитку відповідних територій, поліпшенню соціального захисту громадян. Тому залучення та ефективне використання прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку України є сьогодні, як ніколи, актуальним.

Постановка проблеми. Особливістю сучасної інвестиційної моделі розвитку України є слабке залучення в економіку іноземного капіталу. Продовжується істотне відставання в цій сфері від інших країн із перехідною економікою. Незадовільною залишається і структура іноземних інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми прямих іноземних інвестицій давно знаходяться в полі зору вчених-економістів. Серед останніх публікацій варто виділити праці В. Борщевського, В. Будкіна, О. Гаврилюка, І. Драгана, Ю. Макогона, А. Пехника, О. Рогача, О. В. Товстиженко, Г. Харламової, в яких розглядається інвестиційна позиція України в основних світових рейтингах, дається оцінка сучасного стану залучення іноземних інвестицій в Україну, визначається місце державного регулювання іноземного інвестування у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в нашій країні тощо.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, проведених як іноземними, так і національними вченими за інвестиційною тематикою, питання про вплив ПІІ на економіку приймаючої країни продовжує залишатися відкритим. Особливого значення дана проблема набуває в Україні.

ІНВЕСТИЦІЇ

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження динаміки залучення і використання прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та оцінка їх впливу на економіку України.

Виклад основного матеріалу. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) мають велике значення для економіки країни, що їх одержує. По-перше, завдяки виробничій та науково-технічній кооперації ПІІ забезпечують ефективну інтеграцію національної економіки у світову. По-друге, ПІІ служать джерелом капіталовкладень, причому у формі сучасних засобів виробництва. Крім того, ПІІ залучають вітчизняних підприємців до передового господарчого досвіду, сприяють поширенню інновацій, збільшенню продуктивності праці та підвищенню добробуту населення.

У світовому потоці прямих іноземних інвестицій на українську економіку припадає менше 1 %. Незначний потік ПІІ можна пояснити тим, що серед європейських постсоціалістичних країн Україна сприймається як країна з найбільшим ризиком. За оцінкою Європейського центру досліджень, підприємницький ризик інвестицій в Україну складає 80 % [3, с. 106.].

Та незважаючи на недостатню привабливість інвестиційного клімату, відбувається щорічне зростання обсягів іноземного капіталу, вкладеного в нашу країну. Навіть у кризовому 2009 р. Україні вдалося збільшити ПІІ. Загальний обсяг ПІІ на початок 2010 р. складав 40 026,8 млн. дол. США, що на 12,4 % більше обсягів ПІІ на початок 2009 р. (35 616,4 млн. дол. США), а в порівнянні з 1995 р. ПІІ зросли майже у 83 рази [6].

Але якщо абсолютні показники свідчать про поступове стійке надходження іноземного капіталу до України, то абсолютні прирости відображають нестійку динаміку процесів іноземного інвестування (рис. 1).

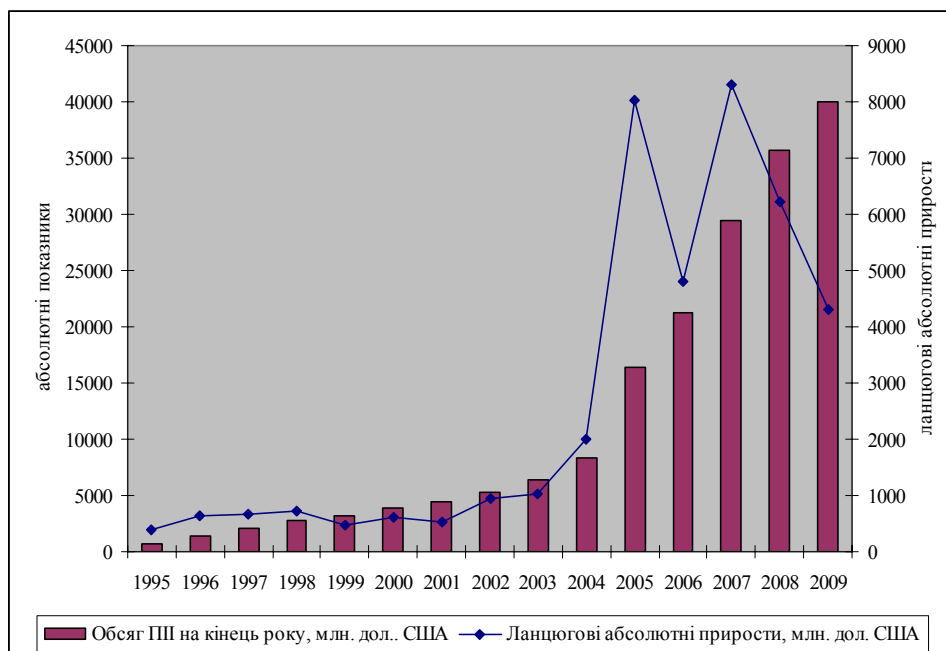

Рис. 1. Динаміка ПІІ в Україну за 1993-2009 рр. (розраховано за: [6]).

ІНВЕСТИЦІЇ

На жаль, зарубіжні капіталовкладення в Україні спрямовані не на підтримку національного виробника, а на захоплення внутрішнього ринку товарів і послуг. Тривожить те, що метою прямих іноземних інвестицій, які спрямовуються в Україну, не є налагодження виробництва й ефективне виробниче включення у міжнародний поділ праці. Більшість іноземних інвесторів в Україні просто намагається поліпшити свій фінансовий стан за рахунок операцій на українському ринку.

Аналіз структури прямих іноземних інвестицій, зокрема, за 2009 р., свідчить, що основні пріоритети іноземні інвестори віддають галузям із швидким терміном окупності – фінансовій сфері (20,1 %) і сфері торгівлі (10,4 %) (рис. 2).

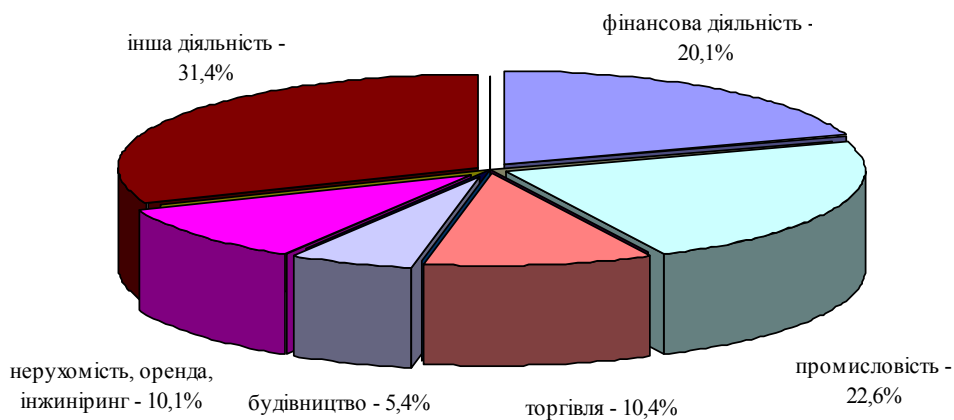

Рис. 2. Галузева структура ПІІ в Україну в 2009 році (побудовано за: [6]).

Що стосується промисловості, ПІІ зосереджені переважно на виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів; хімічній та нафтохімічній промисловості. Стратегічні галузі не залучають необхідних обсягів капіталу, що важко назвати ефективним для країни-реципієнта. Крім того, процеси іноземного інвестування абсолютно не сприяють розвитку експортного потенціалу нашої держави. Деякі економісти вважають, що таке спрямування ПІІ необхідне для адаптації інвесторів до місцевого бізнес-клімату [2, с. 80]. Обережність західних партнерів щодо великих інвестицій зумовлена відсутністю надійних гарантій їх захисту.

В українську економіку, як правило, інвестують кошти або дрібні фірми з обмеженими фінансовими можливостями, які розраховують на швидкі прибутки; або фірми-аутсайтери, які не витримали конкуренції у своїй країні; або ж фірми, які відмивають брудні капітали (офшори з українським капіталом). Цю думку підтверджує наступна діаграма (рис. 3). Серед країн-лідерів іноземного інвестування першість належить саме Кіпру.

Приплив інвестицій в Україну з країн, де здійснюється ефективне регулювання, корпоративне управління та існують високі стандарти прозорості, можна вважати незадовільним. За своїм якісним складом лише 15 % закордонних фірм, які розгортають свою діяльність в Україні, можуть розглядатися як надійні партнери [4, с. 5].

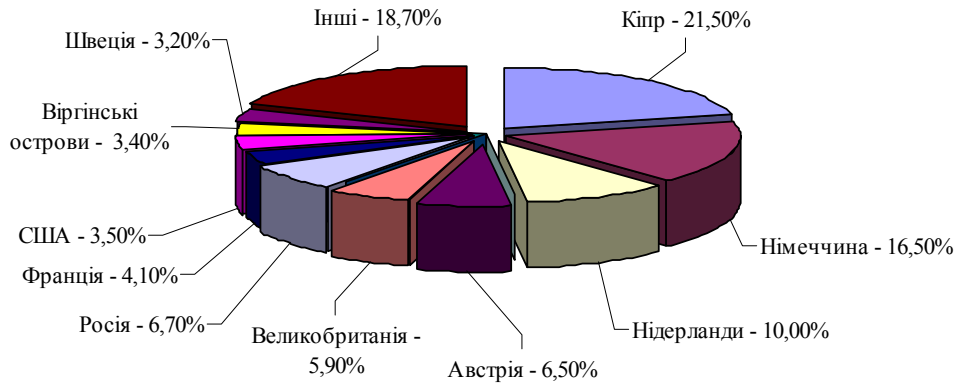
ІНВЕСТИЦІЇ

Рис. 3. Країни-лідери прямого іноземного інвестування в Україну в 2009 році (побудовано за: [6]).

Як свідчить світова практика, іноземні інвестиції, з одного боку, можуть прискорювати темпи економічного зростання, підвищувати зайнятість, технологічний рівень економіки, конкурентоспроможність вітчизняних товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, а з іншого – у випадках трансферу відсталіх технологій і методів організації виробництва – стримувати розвиток країни, посилювати її залежність від іноземних технологій і капіталів.

Разом з прямими іноземними інвестиціями Україна, як правило, отримує «відпрацьоване» обладнання, яке не відповідає енергозберігаючим технологіям, останнім досягненням екологічної безпеки, автоматизації чи продуктивності. Тобто іноземне інвестування в Україну поки що відбувається значною мірою за моделлю слаборозвинених країн.

Заходячи в українську економіку, ПІІ шукають, перш за все, дешеві місцеві ресурси. Але іноді мотивом поведінки іноземних інвесторів може бути економія, яка утворюється від порушення технологій, норм безпеки, екологічних норм. І хоча це загрожує майбутніми втратами для країни, корупційність чиновників, непрозорість та заплутаність дозвільних процедур не позбавляють нашу державу від таких інвесторів. Тому питання рівня екологічної безпеки іноземних інвестиційних проектів має обов'язково відстежуватися відповідними органами.

Залучаючи в економіку іноземні інвестиції, важливо відслідковувати і попереджати їх потенційні загрози для певної території чи держави в цілому. Так, транснаціональні компанії (ТНК), використовуючи методи недобросовісної конкуренції, можуть купити контрольний пакет акцій українського підприємства з метою усунення з вітчизняного ринку конкурентів. У результаті виникає небезпека репрофілювання підприємства на випуск неконкурентоспроможної на міжнародному ринку продукції, або ще гірше – усунення його з ринку шляхом погіршення якості товарів.

Проте, незважаючи на недоліки, варто виділити також і позитивні наслідки впливу прямих іноземних інвестицій на розвиток економіки України. Перш за все, ПІІ дозволяють забезпечити зайнятість населення, дещо вищу і стабільну заробітну плату, відносно кращі умови праці і навіть деякий соціальний захист та допомогу працівникам. Не менш важливою є допомога місцевій громаді, органам самоврядування, підтримка місцевих програм з благоустрою територій, реконструкції житлово-комунального господарства, доріг

ІНВЕСТИЦІЇ

чи комунікацій, розвитку дрібного бізнесу, підтримка місцевих громадських організацій.

Національний інтерес вимагає, щоб вітчизняний та іноземний інвестори створили нові, насамперед високотехнологічні та наукоємні, імпортозамінні та експортоспроможні підприємства [1, с. 9]. Якщо Україна зуміє залучити таких інвесторів, які шукають ефективність і знання, конкурентоспроможність її економіки значно зросте і країна отримає переваги.

Україні потрібні інвестиції, які б:

- забезпечили ефективну інтеграцію національної економіки у світову завдяки виробничій та науково-технічній кооперації;
- сприяли забезпеченню потреб національної економіки у необхідній сировині та продукції;
- слугували джерелом капіталовкладень, причому у формі сучасних засобів виробництва;
- стали чинником не тільки реконструкції і відновлення, але і створення нових виробництв і підприємств;
- залучали вітчизняних підприємців до передового господарчого досвіду;
- стимулювали розвиток економічно ефективних і конкурентоспроможних експортерів;
- сприяли поширенню інновацій, збільшенню продуктивності праці та підвищенню добробуту населення.

Важливо залучати ПІІ, які несуть із собою сучасні технології, «ноу-хау», передові методи управління і маркетингу. Це зробить можливим випуск конкурентоспроможної продукції як за рівнем новизни і якістю вироблених товарів і послуг, так і за зниженням витрат їх виробництва. А для цього потрібні працівники, які зможуть ефективно використовувати нові технології і будуть здатні перемагати в жорсткій конкурентній боротьбі. Значить, іноземні інвестиції повинні супроводжуватися навчанням персоналу – перепідготовкою його на місці, зарубіжними стажуваннями.

Для залучення іноземних інвестицій Україна повинна створити сприятливе інвестиційне середовище. Адже ПІІ є додатковим джерелом нагромадження, що істотно збільшує ресурси для відновлення і розширення основного капіталу, реалізації інвестиційних проектів і програм, які забезпечують інноваційний розвиток економіки. ПІІ мають активізувати включення в господарський процес природного, виробничого та трудового потенціалу, що раніше використовувався не раціонально.

Особливо важливим є залучення інвестицій з високорозвинених країн світу, що характеризуються належним рівнем ринкової культури.

Іноземні інвестиції досить нерівномірно розподіляються по регіонах України. Як свідчить статистика, у 2009 р. найбільш привабливими для іноземних інвесторів були: м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська і Запорізька області. Тобто близько 70 % іноземних інвестицій вкладається в економіку 8 регіонів країни. Така ситуація залишається незмінною з 1995 р. Саме в цих регіонах більш розвинена інфраструктура, достатня пропозиція виробничих ресурсів, місцеві органи влади забезпечують активну підтримку іноземним інвесторам у формі консультацій, поширення інформації, пошуку партнерів, розробки й реалізації інвестиційних проектів.

ІНВЕСТИЦІЇ

У той же час найменше обсягів ПІІ спрямовано в економіку Чернігівської, Кіровоградської, Чернівецької і Тернопільської областей – по 0,2 % до кожної (рис. 4).

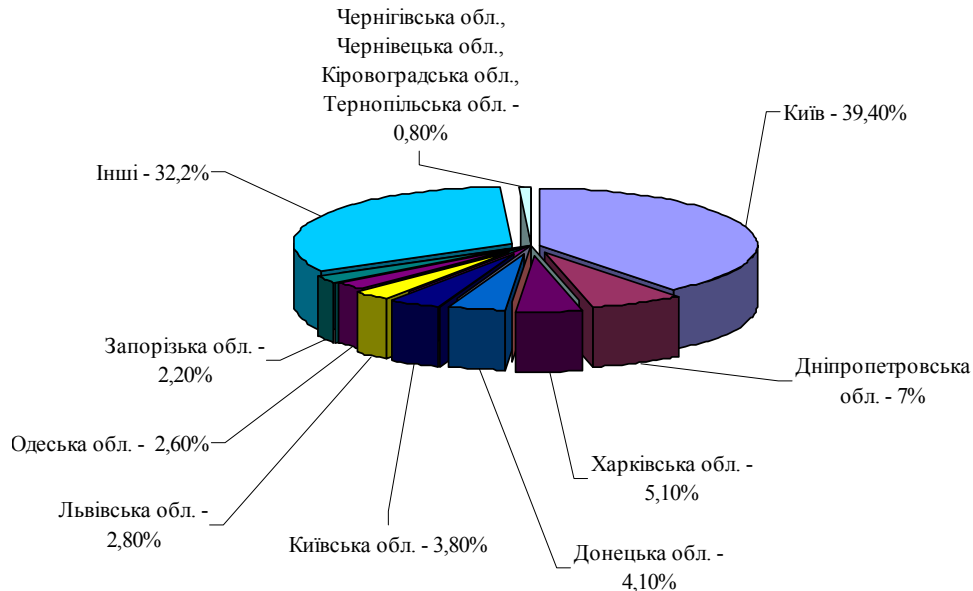

Рис. 4. Регіональна структура ПІІ в Україні в 2009 році (побудовано за: [6])

Аналогічною є ситуація щодо обсягів ПІІ у розрахунку на одну особу. Наприклад, найбільше ПІІ у розрахунку на одну особу (наростаючим підсумком з початку інвестування) у 2009 р. (станом на 1 жовтня) надійшло до м. Києва – 5 403,8 дол. (при середньому показнику по Україні 837,5 дол.), а найменше – в Тернопільську область – 62,8 дол. [6].

Як свідчить статистика, Чернігівщина належить сьогодні до аутсайдерів залучення ПІІ. До того ж, у нашій області спостерігається галузева та територіальна диспропорція інвестування.

Найбільша увага іноземних інвесторів прикута до промислових підприємств Чернігівської області, де у 2009 р. було зосереджено 70,2 млн. дол. іноземних інвестицій (81,8 % загального обсягу ПІІ), у т. ч. у переробній промисловості – 62,9 млн. дол. Зокрема, суттєві обсяги інвестицій внесено у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 46,9 млн. дол., хімічну та нафтохімічну промисловість – 7,9 млн. дол. США. У сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги вкладено 8,9 млн. дол. (10,4 %), що є недостатнім, враховуючи аграрний напрямок діяльності регіону. На підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку акумульовано 5,5 млн. дол. (6,4 %).

ПІІ залучають лише 97 підприємств області. Провідне місце (70,7 % загального обсягу) за обсягами вкладеного капіталу продовжують утримувати міста Прилуки – 43,9 млн. дол. та Чернігів – 16,8 млн. дол. США. Незначні вкладення зосереджені на підприємствах Бобровицького, Городнянського, Ічнянського, Прилуцького та Сосницького районів [5].

ІНВЕСТИЦІЇ

Проте Чернігівська область має всі можливості перетворитися в інвестиційно привабливий регіон завдяки таким факторам як потужний сировинно-ресурсний потенціал, вигідне географічне розташування та наявність унікальних туристичних об'єктів. Чернігівщина є прикордонним регіоном, розташованим неподалік столиці, а це формує потужні перспективи використання транзитності території, розвитку сервісних служб та бізнес-інфраструктури.

Значні диспропорції, які існують у розвитку регіонів України, можуть бути подолані лише із залученням масштабних іноземних інвестицій. Для успішного розв'язання проблеми необхідно розробити цілеспрямовану інвестиційну політику щодо залучення та використання іноземних інвестицій як центральними, так і місцевими органами влади. Саме ефективна державна політика повинна забезпечити баланс регіональних пріоритетів залучення та використання іноземних інвестицій.

Регіональні стратегії залучення іноземних інвестицій мають бути розроблені з урахуванням потенціалу регіонів. Їх важливо узгодити із довгостроковими відомчими та галузевими програмами розвитку регіонів. Необхідно налагодити систему ефективної фінансової мотивації органів місцевої влади щодо залучення іноземних інвестицій.

При цьому залучення іноземних інвестицій має здійснюватися на основі принципів соціально-економічної ефективності, екологічної й економічної безпеки, взаємовигідності й підтримки пріоритетності державної структурної й відтворювальної політики.

Висновок. Важливою проблемою в сучасних умовах є невідповідність прямих іноземних інвестицій в Україну потребам розвитку її економіки. Держава повинна застосувати весь комплекс заходів, спрямованих на забезпечення якісних змін у залученні іноземного капіталу в нашу країну. Адже ПІІ є джерелом коштів, необхідних для модернізації та розвитку української економіки. Вони сприяють залученню нових виробничих технологій, а також технологій ринкової поведінки.

Для того, щоб іноземні інвестори пішли на вкладення, необхідні дуже серйозні зміни в інвестиційному кліматі. Підвищення інвестиційної привабливості України та її регіонів потребує мінімізації дії негативних та депресивних факторів. Основний акцент в інвестиційній стратегії варто поставити на розвиток тих сфер виробництва, які сприятимуть зростанню економіки України.

Література

1. Дацій Н. В. Розвиток іноземного інвестування в економіці / Н. В. Дацій // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 20. – С. 9-11.
2. Маслій В. В. Прямі іноземні інвестиції: ретроспективний аналіз / В. В. Маслій, С. В. Питель // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 11. – С. 70-82.
3. Товстиженко О. В. Роль іноземних інвестицій в інтенсифікації розвитку вітчизняного виробництва / О. В. Товстиженко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1. – С. 104-108.
4. Харламова Г. О. Інвестиційна позиція та перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний простір / Г. О. Харламова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 20. – С. 3-8.
5. Чернігівська обласна адміністрація [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua>
6. Державний комітет статистики України [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Надійшла 22.06.2010